

به نام خدا

رهبری اخلاقی در مدیریت مدرسه

مولفان :

سید قدرت حسینی کیا

نرجس خاتون سیستانی

عبدالحمید بلوچ زهی

ماه خاتون بلوچ زهی

عبدالمجید بلوچ زهی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : حسینی کیا ، سیدقدرت ، ۱۳۷۰
 عنوان و نام پدیدآورندگان : رهبری اخلاقی در مدیریت مدرسه/ مولفان سیدقدرت حسینی کیا ،
 نرجس خاتون سیستانی ، عبدالحمید بلوچ زهی ، ماه خاتون بلوچ زهی ، عبدالمجید بلوچ زهی
 مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۴.
 مشخصات ظاهری : ۱۱۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۸۶۶-۷
 شناسه افزوده : سیستانی ، نرجس خاتون ، ۱۳۷۰
 شناسه افزوده : بلوچ زهی ، عبدالحمید ، ۱۳۷۰
 شناسه افزوده : بلوچ زهی ، ماه خاتون ، ۱۳۷۵
 شناسه افزوده : بلوچ زهی ، عبدالمجید ، ۱۳۸۱
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : رهبری اخلاقی - مدیریت - مدرسه
 رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
 رده بندی دیویی : ۵۵/۶۶۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
 اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : رهبری اخلاقی در مدیریت مدرسه
 مولفان : سیدقدرت حسینی کیا - نرجس خاتون سیستانی
 عبدالحمید بلوچ زهی - ماه خاتون بلوچ زهی - عبدالمجید بلوچ زهی
 ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
 صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
 تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
 نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۴
 چاپ: زیرجد
 قیمت: ۱۴۵۰۰۰ تومان
 فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۸۶۶-۷
 تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست

مقدمه	۵
فصل اول : مبانی نظری و مفهومی رهبری اخلاقی در مدرسه	۹
تعریف و چرستی رهبری اخلاقی در محیط‌های آموزشی	۱۱
سیر تحول تاریخی رهبری اخلاقی در نظریه‌های مدیریت و آموزش	۱۴
تفاوت رهبری اخلاقی با مدیریت اخلاقی و اخلاق حرفه‌ای	۱۷
ارزش‌ها و اصول بنیادین رهبری اخلاقی در مدرسه	۱۹
نقش اخلاق در شکل‌گیری فرهنگ مدرسه و تعاملات انسانی	۲۲
چالش‌های مفهومی و برداشت‌های متفاوت از رهبری اخلاقی در آموزش	۲۵
فصل دوم : ویژگی‌های شخصیتی و حرفه‌ای رهبر اخلاقی مدرسه	۲۹
صداقت و یکپارچگی شخصیتی مدیر به‌عنوان الگوی اخلاقی	۳۱
عدالت‌محوری و بی‌طرفی در تصمیم‌گیری‌های مدرسه‌ای	۳۴
همدلی، شفقت و توانایی درک شرایط معلمان و دانش‌آموزان	۳۷
شجاعت اخلاقی در مواجهه با فشارها و تعارض‌های آموزشی	۴۰
مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در مدیریت مدرسه	۴۲
خودرهبری اخلاقی و پرورش درونی ارزش‌ها در مدیر مدرسه	۴۵
فصل سوم : پیاده‌سازی رهبری اخلاقی در مدیریت مدرسه	۴۹
کاربرد اصول اخلاقی در برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و هدایت مدرسه	۵۱
شفافیت و صداقت در اطلاع‌رسانی، ارتباطات و تعاملات روزمره	۵۳
نقش رهبری اخلاقی در مدیریت منابع انسانی و بهبود عملکرد معلمان	۵۵
مدیریت عادلانه تعارض‌ها و ایجاد فرهنگ حل مسئله	۵۸

ترویج فرهنگ مدرسه اخلاق محور و ایجاد هنجارهای حرفه‌ای ۶۱

تقویت مسئولیت‌پذیری و مشارکت معلمان، کارکنان و والدین ۶۳

فصل چهارم : تأثیر رهبری اخلاقی بر دانش‌آموزان، معلمان و فرهنگ مدرسه

..... ۶۷

افزایش انگیزه، رفاه روانی و اعتماد در میان معلمان و کارکنان ۷۰

نقش رهبری اخلاقی در کاهش تبعیض، استرس و تعارضات مدرسه‌ای ۷۲

تأثیر رهبری اخلاقی بر عملکرد تحصیلی و رشد شخصیتی دانش‌آموزان ۷۵

تقویت روابط انسانی، احترام متقابل و احساس تعلق مدرسه‌ای ۷۸

پیوند رهبری اخلاقی با توسعه توانمندی‌های اجتماعی دانش‌آموزان ۸۰

نقش رهبری اخلاقی در بهبود تصویر اجتماعی مدرسه و اعتماد والدین ۸۳

فصل پنجم : الگوی بومی رهبری اخلاقی در مدارس ایران و مسیرهای آینده ۸۷

تحلیل وضعیت موجود اخلاق در مدیریت مدارس ایران ۸۹

چالش‌های ساختاری، فرهنگی و سازمانی در تحقق رهبری اخلاقی ۹۲

الگوی بومی پیشنهادی رهبری اخلاقی متناسب با فرهنگ و نیازهای مدارس ایران ۹۴

راهکارهای ارتقای شایستگی‌های اخلاقی مدیران مدارس ۹۷

نقش فناوری، پژوهش و آموزش‌های ضمن خدمت در توسعه رهبری اخلاقی ۹۹

چشم‌انداز آینده مدارس اخلاق محور و برنامه‌ریزی برای نسل آینده ۱۰۲

نتیجه‌گیری ۱۰۵

منابع ۱۰۹

مقدمه

رهبری اخلاقی در مدیریت مدرسه مفهومی است که امروزه بیش از هر زمان دیگری مورد توجه پژوهشگران، مدیران آموزشی و سیاست‌گذاران قرار گرفته است، زیرا مدرسه نه فقط یک نهاد آموزشی، بلکه بخشی از بستر شکل‌گیری شخصیت، هویت، نگرش‌ها و ارزش‌های نسل آینده به شمار می‌آید. هنگامی که از رهبری اخلاقی سخن گفته می‌شود، منظور نوعی هدایت و مدیریت است که بر پایه ارزش‌های انسانی، اصول اخلاقی، اعتمادسازی، عدالت‌محوری و احترام به کرامت افراد شکل می‌گیرد. مدرسه‌ای که در آن رهبری اخلاقی جریان دارد، محیطی است که در آن یادگیری، تعاملات اجتماعی، رشد هیجانی و توسعه شخصیتی دانش‌آموزان در فضایی امن، شفاف، انسانی و مبتنی بر اعتماد رخ می‌دهد. اهمیت این شکل از رهبری از آنجا ناشی می‌شود که مدیر مدرسه بر رفتار، احساس، عملکرد و انگیزه معلمان و دانش‌آموزان اثر مستقیم دارد و هرگونه تصمیم یا رفتار او می‌تواند پیامدهای وسیعی بر فرهنگ مدرسه داشته باشد. در بسیاری از مدارس، چالش‌های اخلاقی ریشه در نبود رهبری اخلاقی دارد. هنگامی که مدیر مدرسه فاقد اصول روشن و باثبات در حوزه اخلاق باشد، فضای مدرسه به تدریج دچار بی‌نظمی در ارزش‌ها، کاهش اعتماد، افزایش تنش‌ها و شکل‌گیری روابط مخدوش می‌شود. مدیر مدرسه تنها یک مدیر اجرایی نیست، بلکه رهبر اخلاقی مدرسه است؛ فردی که باید با رفتار و گفتار خود استانداردهای اخلاقی را تعیین کند و با ایجاد فرهنگ اخلاقی، مسیر حرکت مدرسه را مشخص نماید. رهبری اخلاقی در مدرسه یعنی آنکه مدیر نه فقط «وظایف» را مدیریت کند، بلکه «ارزش‌ها» را نیز رهبری کند؛ ارزش‌هایی که بنیان زندگی اجتماعی، آموزش عادلانه و رابطه سالم میان افراد را تشکیل می‌دهد.

در رهبری اخلاقی، مدیر مدرسه پیش از آنکه بر دیگران تأثیر بگذارد، باید توانایی هدایت خود را داشته باشد. خودرهبری اخلاقی نخستین گام برای رهبری اخلاقی است؛ یعنی مدیر باید ارزش‌ها، باورها، اصول و تعهدات اخلاقی خود را بشناسد و در عمل نیز به آنها پایبند باشد. دانش‌آموزان و معلمان بیش از آنکه به دستورها یا توصیه‌ها توجه کنند، رفتار واقعی مدیر را دنبال می‌کنند. مدیرانی که میان گفتار و عمل‌شان همخوانی وجود دارد،

می‌توانند اعتماد پایدار ایجاد کنند. اما اگر مدیر مدرسه به اصولی که تبلیغ می‌کند پایبند نباشد، هیچ سازوکار رسمی یا اداری نمی‌تواند فضای اخلاقی را در مدرسه تضمین کند. بنابراین رهبری اخلاقی قبل از هر چیز یک فرآیند درونی است؛ فرآیندی که در آن مدیر با شناخت دقیق ارزش‌های اخلاقی، مسئولیت‌های انسانی و نقش حرفه‌ای خود، رفتار فردی و سازمانی‌اش را بر پایه اصولی متعهدانه تنظیم می‌کند. رهبری اخلاقی در مدیریت مدرسه بر سه محور اساسی استوار است: نخست، پایبندی به ارزش‌های اخلاقی همچون صداقت، عدالت، احترام، همدلی و مسئولیت‌پذیری. دوم، توانایی تبدیل این ارزش‌ها به رفتارهای قابل مشاهده. سوم، ایجاد فرهنگ مدرسه‌ای که در آن همه افراد به رعایت اصول اخلاقی تشویق شوند.

در چنین محیطی، مدیر مدرسه نه یک ناظر کنترل‌کننده، بلکه یک الگوی الهام‌بخش است که با رفتار خود به دیگران نشان می‌دهد چگونه می‌توان در شرایط دشوار، رفتار اخلاقی را حفظ کرد. یکی از چالش‌های عمده در مدیریت مدارس، تعارض میان منافع مختلف است. گاهی مدیر باید میان خواسته‌های والدین، نیازهای معلمان، ظرفیت‌های مدرسه و محدودیت‌های سازمانی توازن برقرار کند. در این شرایط، رهبری اخلاقی نقش محوری دارد. رهبر اخلاقی می‌کوشد تصمیم‌هایی اتخاذ کند که عادلانه، شفاف و مبتنی بر اصول باشند، نه صرفاً در جهت رضایت یک گروه خاص. او تلاش می‌کند که حتی در شرایطی که تصمیم‌ها برای برخی افراد خوشایند نیست، بتواند با تبیین صادقانه و شفاف دلایل، اعتماد آنان را حفظ کند. شفافیت و پاسخگویی در رهبری اخلاقی نه یک انتخاب، بلکه یک ضرورت است؛ زیرا تصمیم‌هایی که در پشت درهای بسته گرفته می‌شوند، دیر یا زود به کاهش اعتماد و افزایش سوءظن منجر می‌گردند.

در مدرسه‌ای که رهبری اخلاقی جریان دارد، عدالت نه فقط در گفتار بلکه در عمل نیز دیده می‌شود. عدالت در تقسیم وظایف میان معلمان، توزیع فرصت‌های آموزشی برای دانش‌آموزان، برخورد با تخلفات، ارزیابی عملکرد کارکنان و حتی برنامه‌ریزی فعالیت‌های فوق‌برنامه معنا می‌یابد. دانش‌آموزانی که در مدرسه، عدالت را تجربه می‌کنند، در ذهن خود الگوی ارزشمندی برای زندگی اجتماعی آینده‌شان می‌سازند. این کودکان در بزرگسالی شهروندانی عادل و مسئول خواهند شد. از سوی دیگر، بی‌عدالتی در مدرسه

باعث کاهش انگیزه، کاهش اعتماد و شکل‌گیری فرهنگ تبعیض می‌شود که پیامدهای آن ممکن است تا سال‌ها باقی بماند. یکی از مؤلفه‌های کلیدی رهبری اخلاقی، همدلی است. مدیر مدرسه باید توانایی درک شرایط و احساسات دیگران را داشته باشد؛ چه آن دانش‌آموزی که به دلیل مشکلات خانواده تمرکز کافی ندارد و چه آن معلمی که زیر فشار کاری احساس خستگی و فرسودگی می‌کند. همدلی به معنای موافقت یا سازش نیست، بلکه به معنای درک انسانی دیگران و تلاش برای یافتن راه‌حلهایی است که به کاهش رنج و افزایش رفاه آنان کمک کند. رهبری اخلاقی بدون همدلی امکان‌پذیر نیست، زیرا مدرسه محیطی انسانی و به‌شدت مبتنی بر روابط عاطفی و اجتماعی است.

یکی دیگر از ویژگی‌های برجسته رهبری اخلاقی در مدرسه، صداقت است. صداقت پایه‌گذار اعتماد است و اعتماد شالوده هر سازمان سالم به شمار می‌آید. مدیر مدرسه باید با صداقت کامل درباره مسائل مدرسه، محدودیت‌ها، تصمیم‌ها، حقوق و انتظارات سخن بگوید. صداقت موجب می‌شود که افراد احساس امنیت کنند و بتوانند بدون ترس، نظرهای خود را بیان کنند. در مقابل، پنهان‌کاری، وعده‌های غیرواقعی و رفتارهای متناقض باعث می‌شود که مدرسه به محیطی پر از شک، سوءتفاهم و کاهش انگیزه تبدیل شود. مدیر صادق بهتر می‌تواند حمایت معلمان و والدین را جذب کند، زیرا افراد به کسی اعتماد می‌کنند که حقیقت را پنهان نمی‌کند و در تصمیم‌گیری‌هایش شفاف است. مسئولیت‌پذیری نیز یکی از اصول بنیادین رهبری اخلاقی است.

فصل اول:

مبانی نظری و مفهومی رهبری اخلاقی در مدرسه

رهبری اخلاقی در مدرسه از بنیادی‌ترین مفاهیم نظام آموزشی به شمار می‌آید، زیرا مدرسه نه تنها مکانی برای انتقال دانش، بلکه محیطی برای شکل‌گیری هویت اخلاقی، اجتماعی و انسانی افراد است. در این میان، نقش مدیر مدرسه به‌عنوان رهبر اخلاقی نقشی تعیین‌کننده و جهت‌دهنده دارد؛ نقشی که فراتر از مدیریت اداری و اجرایی بوده و در عمق روابط انسانی، نظام ارزش‌ها و رفتارهای روزمره مدرسه ریشه دارد. مبانی نظری و مفهومی رهبری اخلاقی با بررسی ارزش‌ها، اصول، نظریه‌ها و رویکردهایی که رفتار مدیران را هدایت می‌کند، به ما امکان می‌دهد تا ماهیت این نوع رهبری را بهتر درک کنیم و پیامدهای آن را برای فرهنگ مدرسه، کیفیت یادگیری و روابط انسانی شناسایی نماییم. در مفهوم رهبری اخلاقی، مدیر مدرسه کسی است که قدرت و اختیارات خود را نه بر اساس اجبار، بلکه بر پایه اعتماد، احترام و رفتارهای اخلاقی اعمال می‌کند. این رهبر تلاش می‌کند مدرسه را به مکانی تبدیل کند که در آن عدالت رعایت شود، کرامت انسانی حفظ گردد و ارزش‌های اخلاقی نه فقط در گفتار بلکه در عمل نیز جاری باشند.

رهبری اخلاقی از این باور آغاز می‌شود که مدرسه یک جامعه انسانی کوچک است و هر تصمیم یا رفتار، تأثیری فراتر از سطح اداری دارد؛ زیرا بر ذهن و شخصیت کودکان و نوجوانانی اثر می‌گذارد که آینده جامعه را شکل خواهند داد. نظریه‌های مختلف مدیریت و رهبری تلاش کرده‌اند مفاهیم اخلاقی را در چارچوب‌های علمی بررسی کنند. بخشی از نظریه‌های رهبری تحول‌آفرین، خدمت‌گزار، مشارکتی و انسان‌مدار به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به اخلاق اشاره دارند؛ اما رهبری اخلاقی به‌عنوان یک رویکرد مستقل، بر محوریت اخلاق در همه جنبه‌های مدیریت تأکید می‌کند. این رویکرد معتقد است که رهبر اخلاقی پیش از هر چیز باید درونی‌ترین ارزش‌ها و باورهای خود را بشناسد و رفتارهایش را بر اساس آنها تنظیم کند.

از این منظر، رهبری اخلاقی نوعی فرایند درونی است که سپس در رفتارهای بیرونی و تعاملات مدرسه‌ای نمود می‌یابد. یکی از مبانی نظری مهم در رهبری اخلاقی، نظریه فضیلت‌گرایی است که بر ویژگی‌های اخلاقی شخص رهبر مانند تقوا، صداقت، شجاعت، مهربانی و عدالت‌محوری تأکید می‌کند. این نظریه معتقد است که ریشه رهبری اخلاقی در منش و شخصیت رهبر قرار دارد. مدیر مدرسه‌ای که خود الگوی اخلاقی است، بیش از هر سخنرانی یا دستورالعملی می‌تواند بر رفتار معلمان، دانش‌آموزان و کارکنان اثر بگذارد. نظریه فضیلت‌گرایی همچنین بیان می‌کند که اخلاق یک مهارت قابل آموزش نیست، بلکه نوعی تربیت درونی است که با تجربه، تأمل، خودآگاهی و تمرین رشد می‌کند. در کنار این نظریه، دیدگاه دیگری بر اساس اخلاق وظیفه‌گرا مطرح شده است. در این رویکرد، مدیر اخلاقی کسی است که بر اساس اصول مشخص و کلی عمل می‌کند و حتی در شرایط دشوار و مبهم، ارزش‌ها را قربانی مصلحت‌گرایی کوتاه‌مدت نمی‌کند. در مدرسه، وظیفه‌گرایی اخلاقی به معنای رعایت عدالت در برخورد با دانش‌آموزان، رعایت حقوق معلمان، پرهیز از تبعیض، پایبندی به قوانین و رعایت کرامت انسانی است. وظیفه‌گرایی اخلاقی می‌گوید که حتی اگر هدف خوبی دنبال شود، وسیله‌های غیراخلاقی نمی‌تواند توجیه‌کننده آن باشد. بخش دیگری از مبانی نظری رهبری اخلاقی به رویکرد پیامدگرا مربوط است که بر پیامدهای رفتارهای رهبر برای سایر افراد تأکید می‌کند. در مدرسه، مدیر باید پیامد تصمیم‌های خود را برای دانش‌آموزان، معلمان، خانواده‌ها و حتی جامعه در نظر بگیرد. برای مثال، تصمیمی که ممکن است از نظر اداری مفید باشد، اگر باعث بی‌عدالتی یا فشار روانی بر دانش‌آموزان شود، از نظر اخلاقی قابل قبول نیست. پیامدگرایی اخلاقی از مدیر می‌خواهد که همه ابعاد رفتارش را در نظر بگیرد و تصمیم‌هایی اتخاذ کند که بیشترین خیر و کمترین آسیب را به دنبال داشته باشند.

در نظریه‌های جدید مدیریت آموزشی، مفهوم رهبری اخلاقی با رویکرد انسان‌محور تلفیق شده و تأکید دارد که مدیر مدرسه باید روابط انسانی سالم، فضای روانی امن و محیط یادگیری همدلانه ایجاد کند. در این دیدگاه، مدرسه تنها مکانی برای آموزش محتوا نیست، بلکه محیطی برای رشد شخصیت است و مدیر در این فرآیند نقش کلیدی دارد. محیطی

که بر اساس رهبری اخلاقی اداره می‌شود، محیطی است که در آن دانش‌آموز احساس امنیت می‌کند، معلم انگیزه بیشتری برای آموزش خلاقانه دارد و خانواده‌ها اعتماد بیشتری به مدرسه خواهند داشت. یکی از اصول نظری رهبری اخلاقی، اصل کرامت انسانی است. این اصل بیان می‌کند که همه افراد مدرسه دارای ارزش ذاتی هستند و هیچ شرایطی نباید به توجیهی برای توهین، بی‌احترامی یا نادیده گرفتن حقوق آنان تبدیل شود. در مدرسه، رعایت کرامت دانش‌آموزان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا آنها در سنینی هستند که هویت و اعتماد به نفس‌شان در حال شکل‌گیری است. هر رفتار کوچک مدیر یا معلم می‌تواند اثر عمیقی بر شخصیت آنها بگذارد. رهبری اخلاقی به مدیر می‌آموزد که در تصمیم‌ها و تعاملات خود، همیشه شأن انسانی افراد را در نظر بگیرد.

تعریف و چیستی رهبری اخلاقی در محیط‌های آموزشی

رهبری اخلاقی در محیط‌های آموزشی به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین و اثرگذارترین رویکردهای مدیریت مدرسه، پاسخی به نیاز روزافزون نظام‌های تعلیم و تربیت برای ایجاد فضاهایی انسانی، عادلانه و مبتنی بر ارزش‌های اخلاقی است. هنگامی که درباره تعریف رهبری اخلاقی در مدرسه سخن گفته می‌شود، در واقع درباره نوعی از رهبری صحبت می‌کنیم که محور آن نه قدرت، نه موقعیت اداری و نه صرفاً تصمیم‌گیری‌های رسمی، بلکه تکیه بر ارزش‌های انسانی، صداقت، عدالت، خیرخواهی و جستجوی مداوم رفتار درست است. در چنین نگاهی، مدرسه تنها محل انتقال دانش نیست، بلکه عرصه‌ای است برای تربیت انسان‌هایی که اخلاق، رفتار، مسئولیت اجتماعی و احترام را در متن تجربه‌های روزمره خود لمس می‌کنند. رهبری اخلاقی بر این اصل استوار است که رفتار مدیر مدرسه نه تنها تعیین‌کننده جهت‌گیری سازمانی است، بلکه الگوی زنده‌ای برای معلمان، دانش‌آموزان و کارکنان محسوب می‌شود و در شکل‌گیری فرهنگ مدرسه نقشی تعیین‌کننده دارد. در تعریف رهبری اخلاقی در محیط‌های آموزشی می‌توان گفت این رویکرد نوعی رهبری است که بر ارزش‌های اخلاقی مشترک، رعایت اصول انسانی، توجه به کرامت افراد و تصمیم‌گیری‌های عادلانه استوار است. مدیر اخلاقی مدرسه کسی است

که پیش از آنکه مدیر باشد، انسان و الگوی اخلاقی است؛ یعنی تصمیم‌های او از باورهای اخلاقی نشئت می‌گیرد و در عملکردش صداقت، عدالت و احترام موج می‌زند. رهبری اخلاقی تنها مجموعه‌ای از دستورها یا سیاست‌های رسمی نیست، بلکه نوعی نگرش و سبک زندگی سازمانی است که بر پایه باور به ارزش انسان و ضرورت حفظ حرمت او در همه شرایط شکل می‌گیرد. چنین رهبری‌ای در مدرسه باعث می‌شود که ارزش‌ها تنها در قالب شعار مطرح نشوند، بلکه در هر تصمیم، در هر تعامل و در هر رفتار روزمره تجسم پیدا کنند.

در محیط‌های آموزشی، رهبری اخلاقی بیش از هر چیز با مفهوم اعتماد گره خورده است. زمانی که مدیر مدرسه با صداقت عمل می‌کند، عدالت را رعایت می‌کند، در تصمیم‌ها به پیامدهای اخلاقی توجه دارد و در روابط انسانی همواره با احترام با دیگران برخورد می‌کند، فضای مدرسه به محیطی آکنده از اعتماد تبدیل می‌شود. اعتمادسازی در مدرسه نه تنها باعث افزایش انگیزه معلمان و دانش‌آموزان می‌شود، بلکه زمینه‌ساز همکاری، مشارکت و رضایت شغلی نیز هست. تعریف رهبری اخلاقی بدون اشاره به نقش اعتماد معنا پیدا نمی‌کند؛ زیرا اعتماد محصول مستقیم رفتارهای اخلاقی است و زمانی شکل می‌گیرد که اعضای مدرسه باور کنند تصمیم‌های مدیر بر اساس منافع شخصی یا فشارهای بیرونی نیست، بلکه بر پایه درست‌کاری، ارزش‌مداری و خیرخواهی اتخاذ می‌شود. یکی دیگر از ابعاد مهم چابستی رهبری اخلاقی در مدارس، توجه به پیامدهای رفتار مدیر در تربیت نسل آینده است.

مدرسه نه تنها محلی برای آموزش آکادمیک است، بلکه مهم‌ترین میدان شکل‌گیری شخصیت، هویت اخلاقی و عادت‌های رفتاری دانش‌آموزان است. وقتی مدیر به‌عنوان رهبر مدرسه الگویی اخلاقی ارائه می‌دهد، رفتار او در ذهن دانش‌آموزان نقش می‌بندد و به الگوی رفتاری آنان تبدیل می‌شود. بنابراین، رهبری اخلاقی نه صرفاً یک ضرورت مدیریتی، بلکه یک مسئولیت تربیتی است. هر رفتار اخلاقی مدیر، حتی کوچک‌ترین آن‌ها، می‌تواند اثری ماندگار در شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارهای نسل آینده داشته باشد. مدرسه‌ای که

در آن رهبری اخلاقی جریان دارد، محیطی است که در آن دانش‌آموزان احترام، عدالت، مسئولیت‌پذیری، همدلی و شهروندی مسئولانه را در عمل می‌آموزند. در تبیین چіستی رهبری اخلاقی در محیط‌های آموزشی باید به این نکته اشاره کرد که اصول اخلاقی مورد نظر در این رویکرد صرفاً مجموعه‌ای از قواعد عمومی نیست، بلکه ارزش‌هایی است که در بافت مدرسه معنا پیدا می‌کند. ارزش‌هایی مانند عدالت در ارزشیابی دانش‌آموزان، انصاف در تقسیم کار میان معلمان، صداقت در اطلاع‌رسانی، کرامت انسانی در برخوردهای روزمره، مسئولیت‌پذیری در انجام وظایف مدیریتی و توجه به نیازهای فردی و عاطفی دانش‌آموزان از مواردی است که رهبری اخلاقی در مدرسه را از سایر انواع رهبری متمایز می‌کند. در این رویکرد، اخلاق به‌عنوان عنصری حیاتی در تمامی بخش‌های مدرسه حضور دارد؛ از کلاس درس و جلسات معلمان گرفته تا برنامه‌ریزی آموزشی و ارتباط با خانواده‌ها. رهبری اخلاقی در مدارس همچنین بر اصل شفافیت استوار است. شفافیت یعنی آنکه مدیر مدرسه فرآیند تصمیم‌گیری‌های خود را برای معلمان، والدین و کارکنان روشن می‌کند و آن‌ها را در جریان دلایل، اهداف و پیامدهای تصمیمات قرار می‌دهد. این شفافیت، زمینه‌ساز کاهش سوءتفاهم‌ها و افزایش حس مشارکت و تعلق‌خاطر در مدرسه است. مدیر شفاف، مدیر قابل‌اعتماد است و چنین مدیری می‌تواند فرهنگ مدرسه را به سمت صراحت، صداقت و احترام متقابل هدایت کند.

شفافیت در رهبری اخلاقی نه فقط به تصمیمات کلان، بلکه به رفتارهای روزمره مدیر نیز مربوط می‌شود؛ مانند نحوه برخورد با خطاها، توزیع وظایف، اعلام تغییرات یا مواجهه با مشکلات. در بررسی چіستی رهبری اخلاقی باید به مفهوم عدالت سازمانی نیز پرداخت. عدالت در مدرسه یکی از مهم‌ترین ارزش‌هایی است که رفتار مدیر را شکل می‌دهد. عدالت در این زمینه یعنی اینکه مدیر مدرسه بدون تبعیض و بر اساس معیارهای روشن با معلمان، دانش‌آموزان و کارکنان برخورد کند. عدالت در تخصیص فرصت‌ها، عدالت در ارزشیابی عملکرد معلمان، عدالت در برخوردهای انضباطی و حتی عدالت در احترام به کرامت افراد از مصادیق رهبری اخلاقی در مدارس است. هنگامی که معلمان و دانش‌آموزان احساس

کنند عدالت رعایت می‌شود، اعتماد و همکاری افزایش می‌یابد، تنش‌ها کاهش پیدا می‌کند و فضای مدرسه به محیطی سالم‌تر تبدیل می‌شود.

سیر تحول تاریخی رهبری اخلاقی در نظریه‌های مدیریت و آموزش

رهبری اخلاقی در نظریه‌های مدیریت و آموزش حاصل یک روند تاریخی طولانی است که طی دهه‌ها و حتی سده‌ها تکامل یافته و به تدریج جایگاه ویژه‌ای در اندیشه‌های تربیتی و مدیریتی پیدا کرده است. برای درک سیر تحول این مفهوم، باید ریشه‌های آن را در مباحث فلسفه اخلاق، نظریه‌های کلاسیک مدیریت، جریان‌های انسان‌گرایی در روان‌شناسی، دیدگاه‌های تربیتی معاصر و مطالعات جدید درباره اخلاق حرفه‌ای در محیط‌های آموزشی جستجو کرد. رهبری اخلاقی، برخلاف بسیاری از رویکردهای مدیریتی که بر کارایی، ساختار یا قدرت تکیه دارند، بر ارزش‌های درونی انسان و اصول اخلاقی بنیادین استوار است و همین ویژگی باعث شده است که در طول تاریخ نظریه‌های مدیریت، دیرتر از سایر رویکردها شکل بگیرد، اما در نهایت به یکی از مهم‌ترین محورهای اداره سازمان‌های آموزشی تبدیل شود. در نخستین دوره‌های تاریخ مدیریت، مخصوصاً در دوران مدیریت علمی و رویکردهای کلاسیک، توجه چندانی به ابعاد اخلاقی رهبری نمی‌شد.

رهبران سازمان‌ها عمدتاً بر افزایش بهره‌وری، تقسیم کار، کنترل دقیق کارکنان و استفاده بهینه از منابع تمرکز داشتند. در آن دوران، اخلاق بیشتر به حوزه اخلاق فردی یا دینی مربوط می‌شد و در چارچوب مدیریت، جایگاه مستقلی پیدا نکرده بود. مدیریت علمی با دیدگاهی مکانیکی به انسان نگاه می‌کرد و کارکنان را عمدتاً ابزارهایی برای انجام کار می‌دانست. در چنین فضایی، طبیعی بود که اخلاق و ارزش‌های انسانی کمتر مورد توجه قرار گیرد. بنابراین، می‌توان گفت که رهبری اخلاقی تا مدت‌ها در نظریه‌های مدیریت سازمانی حضوری کم‌رنگ داشت و تنها به‌عنوان ارزش‌های فردی رهبران مطرح می‌شد، نه یک رویکرد سازمانی. با ورود نظریه‌های روابط انسانی و انسان‌گرایی در دهه‌های میانی قرن بیستم، نگاه مدیریت به انسان تغییر یافت و توجه به نیازهای عاطفی و روانی کارکنان

افزایش پیدا کرد. در این دوره، پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که سازمان‌ها بدون توجه به انگیزش، رضایت، احساس ارزشمندی و محیط انسانی نمی‌توانند موفق باشند.

همین تحول زمینه‌ای برای توجه دوباره به اخلاق در مدیریت فراهم کرد. روابط انسانی سبب شد مدیران به جنبه‌های انسانی رفتار سازمانی توجه بیشتری کنند و رفتارهای اخلاقی مانند احترام، همدلی و عدالت را در تصمیم‌گیری‌ها دخالت دهند. هرچند در این مرحله، رهبری اخلاقی هنوز به‌عنوان یک نظریه مستقل شناخته نمی‌شد، اما پایه‌های شکل‌گیری آن فراهم شد. در دهه‌های پایانی قرن بیستم، با رشد نظریه‌های جدید رهبری مانند رهبری تحول‌آفرین، رهبری خدمتگزار و رهبری اصیل، مفهوم اخلاق به‌تدریج در مرکز توجه قرار گرفت. رهبری تحول‌آفرین بر ارزش‌های الهام‌بخش و رفتارهایی تأکید داشت که کارکنان را به رشد اخلاقی و حرفه‌ای ترغیب می‌کرد. رهبر خدمتگزار نیز با محور قرار دادن خدمت، فروتنی و احترام به دیگران، زمینه را برای ورود گسترده اخلاق به عرصه رهبری فراهم کرد. رهبری اصیل نیز با تأکید بر صداقت، خودآگاهی و ارزش‌مداری رهبر، یکی از نزدیک‌ترین نظریه‌ها به رهبری اخلاقی بود و بسیاری از مفاهیم رهبری اخلاقی از دل همین نظریه‌ها استخراج شد. این دوره را می‌توان مرحله بلوغ نظریه‌های اخلاق‌گرای رهبری دانست.

در حوزه آموزش و مدرسه نیز تحول مشابهی رخ داد. در گذشته، مدرسه بیشتر یک سازمان رسمی و سلسله‌مراتبی تلقی می‌شد و مدیر مدرسه بیشتر نقش یک ناظر و کنترل‌کننده را ایفا می‌کرد. وظایف مدیریتی عمدتاً بر اجرای مقررات، حفظ نظم و کنترل معلمان و دانش‌آموزان متمرکز بود. در چنین چارچوبی، اخلاق بیشتر در حد توصیه‌های رفتاری باقی می‌ماند و به‌عنوان یک الگوی مدیریتی مطرح نمی‌شد. اما با تحولات گسترده در فلسفه تعلیم و تربیت، به‌ویژه تأکید بر کرامت انسانی، حرمت یادگیرنده، مشارکت معلمان، یادگیری عمیق و نقش مدرسه در تربیت شهروندان مسئول، مفهوم رهبری اخلاقی در مدرسه اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد. در دهه‌های اخیر، پژوهش‌های تربیتی نشان دادند که مدیریت مدرسه، صرفاً یک فرایند اداری نیست، بلکه یک مسئولیت اخلاقی است؛ زیرا